

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXIV. évf.

1899. Január—Február.

1-ső füzet.

Visszatérés az evangélium egyszerűségéhez.¹

Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelgettetek és én megnyugtatlak titeket. Vegyétek fel az én igámat és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelid és alázatos szívű vagyok és találtok nyugodalmat a ti lelkeiteknek. Mert az én igám gyönyörűsége és az én terhem könnyű. Máté VI. 28—30.

Ugy látszik, hogy a lelki dolgokat és a vallást illetőleg a közfelfogásban jelenleg egy forduló ponthoz jutottunk. A hit erkölcsi erejének kicsinyítése, a vallásnak, mint az emberiség életét termékenyítő egyik tényezőnek számba nem vétele helyett ezek iránt kedvezőbb nézetek kezdenek nyilvánulni. Az emberek felismerték, hogy az emberi természetnek ez a vallási tehetsége, a melyet a positivismus halottnak hirdetett, mivel több kiváló egyénnél számos ok miatt, a melyeket itt bonczkés alá venni nem akarunk, megszünt működni — felismerték, mondom, hogy ez a vallási tehetség ép oly élénk, mint volt valaha; észre vették, hogy egy egyházat vagy papságot a theokratikus vagy klerikalis igényekért megtámadni, ez nem a lélek vallásos szükségleteinek megsemmisítése, a melyeket ez az egyház vagy ez a papság elkoptathat ugyan, de nem azok teremtik; a tapasztalásból rájőnek arra, hogy a vallásos hit egy első rendű erkölcsi erő és hogy az egyeseknek szintugy, mint a társadalomnak nevelése, nem foszthatja meg magát büntetlenül attól az éltető nedvtől, a melyet az őnt az ember lelkiismeretébe. Igazolva látjuk itt is a váltógazdaságnak azt a törvényét, a melyről az egész történelem bizonyosságot tesz és a melyet korábban már volt alkalmam jelezni.

Teljes joggal remélhetjük tehát, hogy ennek a száznak a vége és a jövő XX-ik száznak kezdete a vallásos megújulásnak egy

¹ Jean Reville „Paroles d'un libre Croisant“ ezimű Párisban 1898-ban megjelent beszédeiből. L. Ker. Magvető XXXIII. évf. 3-ik füz. F. J.

korszaka lesz. De mi lesz ez a megújulás? Mi lesz ez a vallás? Egyszerűen visszatérés lesz-e az a multhoz? A bűnbánók újabb meghajlása a hagyományos egyház járma alá? Avagy egy új álláspontot fog jelenteni a kereszténység fejlődésében és társadalmunk vallásos életének előmozdításában fog végződni? Azok a tünetek, a melyeket jelenleg szemlélünk, két feleletre jogosítanak. Azon nagy számban levők között, a kik megszűntek a vallást az emberi haladás ellenségének tartani és a kik újból elsmerik a léleknek vallásos szükségleteit, igen különböző felfogással találkozunk; egy részök egyszerűen visszatér hagyományos egyházához, azaz, tekintettel honfitársaink nagy számára, a római catholicismushoz — a nélkül, hogy az iránt lelkesednének, mivel nem ismeretlenek előttük annak tévedései és fogyatkozásai és a mi még rosszabb, mivel nincs bátorságuk más felé fordulni, mivel csak ott hiszik feltalálni vallásos szükségleteiknek a tapasztalat által biztosított kielégíthetőségét, mivel mindent összefoglalva, azon különböző szolgaság között, a melyeket a különböző hagyományos egyházak nyújtanak számukra, a római egyház az, a mely a legtöbb tekintélyt és a legnagyobb fönséget képviseli. Mások ellenben tartózkodnak ettől a terhes igától, nem tudják arra határozni magokat, hogy a papság zsarnokságának alája vessék magokat, de nem akarják magokra vonni a theologusok haragját. Mivel a tapasztalat kétségbevonhatlanul azt mutatja, hogy az emberek ezen osztályához tartozók közül, azon kevesek közül is, a kik a protestáns egyházakban keresnek menedéket, a legtanultabb és leghatározottabbak között is alig egy-kettő bir azzal a képességgel, hogy felismerje, hogy a protestantismus a reformáció elvei szerint, semmi nemü szolgálatot nem kíván, hogy azokat csak az egyházi rendszabályok szülték. A legnagyobb rész a kibékíthetetlenek közül egyebütt keresi a maga vallásos szükségleteinek kielégíthetőségét, részint valamely humanitárius mysticismusban, vagy a budhizmusnak a mi társadalmunkhoz leendő alkalmazásában, a melynek a történelem szintugy, mint a jó izlés ellentmond.

Mi lesz hát a jövő? Nagyon merész lenne az, a ki azt igényelné magának, hogy azt meg tudja most mondani. Valószínűleg a jónak és rosznak, a vallásos haladásnak és babonának egy vegyüléke, mint a mult volt. Hiába való dolog e felett okoskodni. Jobb lesz ennél azt fürkészni, hogy a jelen viszonyok között mi a feladata azoknak a keresztényeknek, a kik az újkori szellem szabadságát az evangéliumi hittel egyesítik és hogy mi módon fordíthatjuk hasz-

nunkra a jelen állapotokat, a mit mi is megtenni akarunk, hogy magunknak a lehető legtöbb követőt megnyerjünk, nem egy ilyen vagy amolyan egyház hitvallásának, nem egy ilyen vagy amolyan pártnak, hanem az evangelium ügyének, a mely feljebb való minden mi hitvallásunknál, minden mi szertartásunknál, mivel csak az evangeliumban találhatók fel az erkölcsös élet és valódi kegyesség örök ifju és áldásteljes forrásai.

A mi feladatunk? Nagyon könnyű azt megérteni. Vajha Isten annak teljesítésére képesekké tenne! mert ha könnyű is megérteni, teljesítése nehéz, mert mindenek előtt szenvedélyeinken, elfogultságunkon, elménk korlátoltságán kell győzedelmeskednünk. Az evangelium megtanít rá; Jézus maga megmutatja azt tanításával és példájával. A tanítványok ne igényeljék magoknak többet tudni, mint a mester. Hogy az Isten gyermekei az evangelium minden jótéteményét megismerjék, az egyedüli valódi keresztény módszer úgy cselekedni, mint Krisztus cselekedett. Ennek a nemzedéknek, a mely érzi, hogy keblében új vallásos aspiratiók születnek, egyszerűen ismételni kell Jézusnak a galileai néphez intézett felhívását, melyet szintén egy jobb jövő reménye foglalkoztatott: *„Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelettetek és én megnyugasztlak titeket. Vegyétek fel az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok és találtok nyugodalmat a ti lelkeiteknek. Mert az én igám gyönyörűséges és az én terhem könnyű“*. Ez az a felhívás, a mely századokon át hangzott és a mely, legyetek meggyőződve, a kereszténységnek mindig legjobb érve volt; az a felhívás, a mely az evangelium szerinti életet bizonyítja nemcsak a hitvallás, hanem a Jézus Krisztussal való valódi közösségben: *„jöjjetek és lássátok timagatok, minő nyugalmat és vidámságot találtok a Krisztus szerénti életben“*. De, hogy ez a felhívás valóban termékenyítő legyen, nem kell csak a Krisztus szavainak ismétlésére szorítkoznunk, ugyanazon szellemben és ugyanazon módon kell azokat mondanunk, a Jézusnak szelidségével, jóságával és alázatosságával, nem a mi nagyságunk magaslatáról; ne kövesse azokat fenyegetés azokkal szemben, a kik nem fogadják el, vagy a kik másként értik mint mi; nem excommunicálván azokat, a kik nem vetik alá magokat azoknak a föltételeknek, a miket mi jónak látunk megszabni a mi egyházi közösségünkben való részesedésre, hanem egyszerűen és tisztán azzal a bizalommal, hogy az evangelium gyümöleseit senki sem kostonja meg a nélkül, hogy ne érezze azoknak édességét és jótéteményeit.

Nézzétek mily különbség van Jézus felhívása és az ő tanítványaié között, a melyet ezek a különböző egyházakban mindenütt hallatnak az ő nevében. Jézus nem mondja: „jőjjetek hozzám, mivel én a szt. háromság második személye vagyok, öröklétű és egy lényegű az Atyával“. Azt sem mondja: „jőjjetek hozzám, mivel én természetfeletti módon születtem Szűz Máriától“, vagy „mivel én váltság leszek a ti bűneitekért“. Jézus így szól: „vegyétek fel az én igámat, és fogadjátok el az én tanításaimat, mivel én szelid és alázatos szívű vagyok, mivel ti is nyugalmat találtok lelketeknek, mivel az én igám gyönyörűsége és az én terhem könnyű“. Bizonytalán Jézus tudatával bírt annak, hogy ő különös megbízásban részesült menyeyei atyja részéről és hogy az emberiség számára a legfőbb jót, a mit ez óhajthat, az üdvöt hozza. Bizonytalán ő meg volt győződve arról, hogy az isteni mysteriumot jobban ismeri, mint bárki előtte, és ezt világosan meg is mondja egy helyen a Máté evangéliumában, mely megelőzi azt, a melyről mi itt szólunk, bárminő elferdítésen ment is máskülönben keresztül ez a hely a kereszténység első korszakának hagyományában. Bizonytalán ő tudja, mily nagy az ő hatalma azokon a szerencsétleneken, a kiket meg akar gyógyítani. De nem ezekre támaszkodik, hogy magához hívja az erkölcsi megújodást és az új életet szomjuhozó lelkeket; az ő jóságára, az ő szelidségére az ő alázatosságára hivatkozik, mint azon jókra, a melyeknek becsét önmagok személyesen fogják ismerni, ha Istent vele és hozzá hasonlóan, ha felebarátaikat úgy szeretik, mint ő szerette.

Ime, mit kell tudnunk és ime ép ezt nem tudjuk a leggyakrabban. Mindnyájan, vagy csak nem mindnyájan, tartozunk bármely felekezethez, mi a mi tantételeinket, a mi orthodox vagy eretnek dogmáinkat Krisztusról akarjuk terjeszteni a helyett, hogy a Jézus evangéliumának terjesztésére szoritkoznánk. Mi így szólunk: hisztek-e a misében vagy hisztek-e a csodákban? hiszitek-e, hogy Krisztus születése előtt létezett vagy hogy neki hatalma van a bűnöket megbocsátani? Jézus így szól: „jőjjetek hozzám, hasson át az én szellemem, keressétek mindenen előtt az igazságot, bánjátok meg bűnci-
teket; szereztek magatoknak lelki kincseket, ne helyezzétek bizalmatokat az anyagi javakban; jőjjetek, legyetek szelidek, mint én szelid vagyok, alázatosok, mint én alázatos vagyok, jók, mint én jó vagyok; jőjjetek, helyezzétek minden bizalmatokat Istenben, szeressetek. Erről ismernek meg, hogy az én tanítványaim vagytok. Ez minden. Minden, még az ember fia elleni káromlás is megbocsáttatik; de a lélek elleni bűn nem bocsáttatik meg“.

Hogy így prédikált Jézus, ez nyilván kitűnik a synoptikus evangéliumokból, a hol beszédeinek népies és hiteles hagyományait feltaláljuk, menten még azoktól a theologiai böleselkedésektől, a melyekbe azokat az új testamentum más írói felöltöztették. Hogy az ilyen prédikáció kedves és bámulatosan egyszerű, senki sem fogja tagadni. Tényleg azonban igen is egyszerűnek látszik a mi értelmünkre nézve, a mely százados nevelés által ahhoz lett szoktatva, hogy a vallás egy sereg nehezen érthető tantételtől vagy büvös szertartásból áll. Hogy bele találjuk magunkat ebbe az egyszerű evangéliumba, mennyi küzdelmünkbe kerül lehámozni mind azt a sok czafrangot, a melyet arra a későbbi ker. századok aggattak. Pedig a földolog nem az, hogy elfogadjuk-e ezt vagy azt a tantételt Krisztus természetéről, hogy ez által egy értelemben legyünk a niceai concilium atyáival a IV. században, vagy a chalcedoni concilium atyáival az V. században; azt sem, hogy elfogadjuk-e azokat a tudós fejtegetéseket Krisztusnak a földön megjelenése előtti léte módjáról, vagy a földön lett megjelenésére vonatkozó anyagi viszonyairól; még azt sem, hogy a helyettes elégtételről való tantesszük-e a magunkévá, a mint azt szent Anselm tanította a XI. században, vagy a szellemi megváltást, a mint ezt a görög egyház atyái tanították. A Jézus evangéliumában ezekből egyetlen egy tantétel sincs meg. Ujra és újra elolvashatjátok, de nem fogjátok egyiket is megtalálni. Ezek csak miadmegannyi metaphysikai szemlélődések, a nagy gondolkozók által kitalálva, hogy a Jézus Krisztus személyét kimagyarazzák. Becsők bizonyára meg van és nem lenne helyes dolog azokat rohamosan elvetni a nélkül, hogy bennök mélyebb értelmet ne keressünk. De ez jelenleg nem tartoztathat fel minket. A földolog tudni azt, hogy Jézus maga ezeket a tantételeket nem ismerte, nem tartotta azokat szükségeseznek az emberiség erkölesi megújulására, sem az üdvösségre, és hogy következőleg mi rossz uton járunk, mikor azt mondjuk, hogy az evangéliumban való részvétel mindezeknek a tantételeknek az elfogadásától függ. A mi fontos és egyedül fontos, hogy legyen hitünk az evangéliumban, hogy a magunkévá tegyük Jézusnak abból kisugárzó életét s elmélyedjünk abba annyira, hogy ő éljen bennünk, hogy kövessük inkább Jézust, mint a doktorokat, a kik az ő személye nagy munkája felett értekezéseket tartottak. Akkor, ha még oly téves felfogások lenne is az ő természetéről, akkor még ha nem részesítenétek is őt semminemű isteni tiszteletben, minőt a keresztények

rendesen neki megadnak; igen — nem habozom kimondani — hogy akkor, még ha soha semmit sem hallottatok is a Krisztusról, ha csak egy kis szikrája is meg van bennetek az evangelium szellemének, és ha sziveteken fekszik ahhoz alkalmazni életeteket, közelebb vagytok hozzá s méltóbb tanítványai vagytok, mintha kátétokat könyv nélkül az utolsó betűig tudjátok, de a Krisztus szelleme nem hevíti sziveteket.

Ez nem lehetséges, mondhatják. Hogyan sajátíthatja el az ember a Krisztus szellemét, mielőtt nem tudja meg, ki ez a Krisztus, honnan jött, miben áll méltósága, mi az ő természetének mysteriuma? Lehetséges-e, hogy az ember hozzá menjen a nélkül, hogy ismerné? Feleletemmel arra szoritkozhatnám, hogy újólág hivatkozam, mennyire különbözött a keresztények nézete ezek felett a nagy kérdések felett, a nélkül, hogy ez által kevésbé hívek lettek volna mesterökhöz. A szt. Pál tana nem az, a mi szt. Jánosé; lehetetlen mindkettőt egyszerre elfogadni. Ezért szt. Pál és szt. János közül egyik vagy másik kevésbé volt-e teljesen hiv tanítványa Krisztusnak? A keleti és nyugati keresztények a theologia sok fontos pontjára nézve nem értettek egyet: ki merészelné ezért azt mondani, hogy nem voltak közöttük ugy az egyik, mint a másik részen igaz keresztény hitű emberek? Mindnyájan hallottatok azokról az ellentétekről, a melyek hosszú időn át elkülönítették a lutheranusokat és kálvinistákat. Azt hiszitek-e, hogy nem voltak kegyes, igazán keresztényi lelkek a lutheránusok között, szintugy mint a kálvinisták között az általok vallott különböző tantételek mellett is?

De többet mondok. Maga az eszme, hogy egy lénynek metaphysikai természetét kell megismerni, hogy alávéssük magunkat befolyásának, teljesen téves. Ugyanis, hiszitek-e azt, hogy az emberek nagy tömege, a maga kevés műveltségével s minden esetre járatlan a bölselem magasan járó vizsgálódásaiban, megérti a hagyományos nézetnek az Isten és a Krisztus természete feletti homályos meghatározásokat. Még a ki meglehetősen jártas ezekben, hogy megértse ezen tantételeket, kénytelen megvallani, hogy a hozzánk hasonlók legnagyobb részére nézve nem egyebek azok szavaknál, pusztá szavaknál, minden határozott jelentés nélkül. És hogy áll a dolog a tanultabbakra nézve? Mi tevősek lennének a legtanultabbak is közöttük, ha egy teljesen kimerítő tantételre lenne szükségök azon lényeket illetőleg, a kikhez lelkök egész melegével vonzódnak? Nemde szeretitek az Istent? Elismeritek, hogy legszentebb köteles-

segetek az ő szent akaratja szerint élni és a valódi kegyességnek nines biztosabb ismertető jegye, mint az Istennek teljes lényükből, minden erőnkéből való szeretete. Tudjátok-e mi az Isten? Alkothattok-e magatoknak fogalmat az ő természetéről, a világra való befolyása módjáról? Bizonyynal nem. Csak a szavakkal játszdok, ha ezt képzelitek. Az Isten természetének megismerése teljesen kívül esik a mi értelmünk határain. Többet mondok: szeretitek édes atyákat és édes anyákat; tudjátok mind azt, a mivel nekik tartoztok: készek vagytok rá, hogy intéseiket kövessétek és tanácsaikat a magatokéivá tegyétek. Következik-e ebből, hogy tudjátok azt is, mik voltak ők, mielőtt e földön létezni kezdetek, vagy hogy minő az ők lelkök alkotása és hogy minő viszonyban áll szellemi lényök a teremővel? Tudjátok a tapasztalatból, hogy mivel tartoztok tanítóitoknak, a ki titeket oktatót, barátotoknak, a ki jó indulatával vétektől megmentett, a lángésznek, a ki gondolatainak magas röpte vagy lelkének ihletése által a természetes közepszerűségeen felül emelt az önérdek nélküli lelkesedés tiszta derűben tündöklő regioiba. Ezek a szellemi érintkezések kevésbbé mélyek és jótékony hatásuak-e azért, mivel egyik léleknek a másikra való hatását megmagyarázni nem lehet, meg mivel soha egy ember sem tudta a lángész eredetének természetét megfejteni?

Bizonyára nem. Miért lenne tehát másként a dolog a mikor a Krisztusról van szó? Semmi sem természetesebb, minthogy az ő hasonlíthatlan nagyságának rendkívüli mysteriuma minden idők bölcsészeit és hittúdsait kísértette. De semmi sem tévesebb annál, minthogy ennek a mysteriumnak a megfejítése elválthatlan a keresztényi elhivatástól és ennél semmi sem ellenkezik inkább a Jézus evangéliumi tanításaival.

Szellemi testvéreim! legyenek bármilyenek a ti tantételeitek Krisztusról és Istenről, tanultátok legyen azokat bármiként: legyetek meggyőződve, hogy ezek a tantételek másodrendűek a végre, hogy Krisztussal és Istennel szívből egyesüljete, hogy bennök életet keressetek magatoknak, hogy az isteni fönséget a maga teljességében megismerjétek, hogy meggyőződést szerezsetek magatoknak arról, hogy a legfőbb szellem bölcsesége felette áll a miénknek, egy szóval, hogy kegyesek legyetek és hogy Istent önmagában s mindazokban, melyekben magát kijelenti, szeressétek.

Ti, katolikus testvéreim, a mise-áldozatban, a melyet papjaitok mindennap felmutatnak az oltáron, Krisztust ott találjátok.

Én úgy vélem, hogy a ti tantételek erről teljesen ellenkezik az evangéliummal és ellenkezik — engedjétek meg nyíltan kimondanom — a józan észszel és a jó izléssel. Én nem tudom megérteni, hogyan fogadjátok el ti azt, hogy az ostya és egy kis bor a Krisztus testévé és vérévé változik át egy néhány latin szónak büvös hatása által. De ha ti ezen misében való részvételtekben az evangélium Krisztusával való közösüléseket találjátok, ha ti ezt nem a másképpen gondolkozók iránti türelmetlenséggel, hanem azzal a szellemmel gyakoroljátok, a mely a Kálváriai áldozatról a világot beragyogja, mit nekem a ti hamis tanotok, mihelyt tudom, hogy az rátok nézve a Krisztus szelleme elsajátításának eszköze, mihelyt tudom, hogy ti azért jöttök Krisztushoz, hogy az ő igáját hordozzátok és mint ő, szelid és aláztos szivüek legyetek. Testvéreim, ekkor az ő tanítványai vagytok.

Ti, kálvinista testvéreim, ti hiszitek a helyettes elégtétel tanát. Ti meg vagytok győződve, hogy üdvözüléstökre mindenek előtt szükséges hinni azt, hogy Krisztusnak kínos halált kellett szenvednie, hogy ártatlan vére kiengesztelje Istent az emberek büneiért s az ő igazsága nekik betudassék. Én nem osztom a ti tantételeiteket; én azt teljesen ellentétben állónak lenni találom az evangélium szellemével, a mely nekünk a mennyei Atyát kegyelmesnek jelentette ki, a nélkül, hogy azért váltságáért lenne szüksége és magához fogadta a tékozló fiút, a nélkül, hogy az első szülött keresztre feszítették. Én nem tudnám szeretni ezt a középkori Istent. De mit nekem a ti tantételek, ha ezzel nem adjátok át magatokat a választott nép ama fennhéjázó gőgjének, a mely a maga kiváltságában felfuvalkodik s igen könnyen a mások megvetésévé fajul, ha ellenkezőleg, azért közeledtek a megváltás ezen Krisztusához, hogy ezzel kimutassátok az emberi gyarlóság iránti lelkiismeretességeket, az Istenben való bizodalmatokat, hogy megalázzátok magatokat, mint a hogy mesterek megalázta magát és hogy mint neki, nektek is szelid és aláztos szivetek van. Testvéreim, az értelem minket elválaszt, de a keresztény élet egyesítheti szivünket.

Ti is, a kik nem láttok Krisztusban egy isteni lényt, a kik őt embernek, prófétának, bölesnek vagy bárminek tartjátok, mit nekem a ti felfogástok, ha különben úgy járultok hozzá, mint a ki erkölcsi élteteknek ihletője, mint a kiből az istenes élet utolérhetetlen fényben tündökölt, ha különben mind azt elismeritek, a mivel az emberiség neki tartozik és önmagatokban érzitek mindazt a jó-

téteményt, a mit evangéliumának köszönhettek. Sok ut van, a mely a Jézushoz vezet; a földolog, hogy hozzá menjünk. Miért akarnak minket arra kényszeríteni, hogy mindnyájan egy uton haladjunk? Az ut végén mindnyájan találkozhatunk s csak így lehet a valódi hitettség megtalálni.

Különben azokra nézve, a kik elég értelmesek és elég járatosok a böleselmi kérdésekkel foglalkozni, a tantételeket illető különbségek jelentékenyen elenyésznek s egyikök mint másíkok végelemzésben abba a megfelfejthetetlen mysteriumba merülnek el, a melybe ütközünk akkor, a mikor az Örökkévalót, mint mindeneknek végokát fogjuk fel. Akár mint egy ihletett prófétát, akár mint Istentől bocsátott természetfeletti lényt tekintjük Krisztust, eredete nem kevésbé titokszerű marad. Mert tudjuk-e mi azt legkevésbé is, hogy mi tulajdonképpen az ihletés és miként működik az Isten szelleme az emberben? Tekintsük bár az ujjászületést egy isteni megváltás drámájának, a melyet az emberek milliói Jézusnak köszönhetnek, avagy egy oly átalakulásnak, a melyet egy emberi léleknek a másíkra való hatása hoz létre, mindkét esetben meg tudjuk-e mondani azt, hogy egy lélek hogyan hathat a másíkra és hogyan működik Isten a világban? Mind csupa mysteriumok ezek, a melyeket meg nem foghatunk. A kik ezekért a metaphysikai vallásos nehéz kérdésekért egymást a leghevesebben megtámadják és kizárják rendesen azok, a kik azokat a legkevésbé értik és a kiknek értelmi tehetsége nem áll oly magas szinten, mint buzgóóságuk.

Hogy a tantételeknek csak másodrendű értéke van s a földolog a keresztényi, azaz a Krisztus szelleme által ihletett s a vele való egyesülés szerinti élet, ime, ennek a meggyőződésnek a fejlesztésére van nekünk szükségünk mindenek előtt jelen társadalmunkban, hogy megfeleljünk annak a vallásos szükségletnek, a mely után az áhitozik és hogy eleget tegyünk a türelem és szabadság szellemének, a melyet az szerencsésen kivivott. És hozzá tehetem, hogy ezt a kötelességet még inkább szem előtt kell tartania a protestantismusnak, mint a kereszténység bármely más formájának, ha a világra komolyan befolyást akar gyakorolni és valóban ki akarja érdemelni azt a szép nevet, hogy övé az evangéliumi vallás, a mivel dicsekedni szeret. A hitelvi egység a protestantismusban tényleg soha sem valósul meg, mivel az összeférhetetlen azzal a személyiségi elvvel, a mely annak életet adott és a melyben áll nagysága. A katholicismusban magában is a tanbeli egység inkább csak látszó-

lagos, mint valódi. Hány katolikus él és hal meg egyháza kötelekében, a kik hitvallásuk minden tantételét jóhiszeműleg elfogadják a nélkül, hogy tudnák mit jelentenek azok s a nélkül, hogy arra törekednének is. De a katolikus egyház ezt nem igen kívánja, ellenkezőleg, csak azt kívánja, hogy kész legyen binni mindent, a mit a csalatkozhatatatlan egyház tanít a nélkül, hogy annak értelmét keresse. A protestantismus mindig tiltakozott ezen vakhit ellen, a mely a hívőt a papság uralmának szolgáltatja ki, a helyett, hogy arra tanítaná, hogy egyedül Istentől való függését érezze. A protestantismus követőitől személyes hitet követel, az isteni igazságnak öntudatos megismerését és elfogadását s minthogy teljes lehetetlen, hogy ezt az igazságot minden ember ugyanazon módon sajátítsa el, nem levén mindnyájuknak ugyanaz a szellemi képességök, sem ugyanaz a tanulásuk, ebből kikerülhetetlen a protestantismusban a tantételeknek különfélesége. Ime, több mint három százada annak, hogy a protestansok ezt a tanegységet megvalósítani igyekeznek, de távolabb állanak attól, mint valaha.

Mennyivel helyesebb lenne, ha a helyett, hogy erre a megvalósíthatatlan czélra igyekeznének, ha a helyett, hogy hiában való vitatkozásra pazarolnák el legjobb erőiket, a Jézus evangéliumában a keresztyéni közösségnek egy magasabb, vallásosabb és áldásteljesebb fogalmát keresnék. Távol attól, hogy mindenkitől azt kívánják, hogy a mi theológiánkat fogadják el, hogy ebbe a közösségbe lépjenek, távol attól, hogy mi kizárnók magunk közül azokat, a kik nem úgy gondolkoznak, mint mi, magunktól is, másoktól is csak azt kérdezzük: Jézushoz jöttetek-e? megtaláltatok-e a lelki békét és nyugalmat a vele való közösségben? szelid és alázatos szívek lettek-e vele? a magatokévá tettétek-e a szeretet evangéliumának szépségét és hatalmát és az égi Atyában való megingathatlan bizalmat? Ha így van, akkor az ő tanítványai vagytok, bárminő véleményben legyetek különben az ő természetét illetőleg és bármiképpen magyarázzátok is az ő munkáját. Ha nincs így, jöjjetek, nyissátok meg szíveteket annak az isteni harmatnak, a mely Galilea napsugaras halmairól harmatozik és ítéljétek meg ti magatok, hogy nem talál-e abba a ti elkinzott és eltompult lelketek tápláló nedvet, nem találja-e meg abban az élet iránti örömet, az erkölcsi hitet, a mely nemesít és vigasztal, nem találja-e meg a reményt, a mely mindenben, még a halálon is győzedelmeskedett. Mi nem kívánunk tőletek semminemű lemondást: mi csak arra kérünk, hogy tegyetek egy kísérletet.

Legyünk mindnyájan kiki a maga szerény körében az élet emez evangéliumának hirdetői, a mely a helyett, hogy elválasztana, újjá szül. Nem akarom én a hitelvi közönyt hirdetni; nem akarom dicsőíteni azt a népies szólásformát: mindenik vallás egyaránt jó vallás. Ez nem igaz; a nagyszámu különböző vallásoknak végtelenül különböző beceje van, éppen úgy, mint a művészet vagy erkölcs megszámlálhatatlan nemeinek; a kereszténység számos történeti formái között vannak, a melyek jóval felül állanak a többieknek. Nagyon természetes, hogy mindnyájan ahoz ragaszkodunk, a mely nekünk legjobban tetszik. A mit én állítok, ez az, hogy mindenik vallásban, mindenik keresztény tantételben van valami jó, az igazságnak valamely eleme és a helyett, hogy azt keresnők, hogy mi visszatetsző nekünk a mások hitnézetében, keressük azt, a mi abban jó; a helyett, hogy azzal bajlódjunk, a mi elkülönít, ragadjuk meg azt, a mi egyesít; a helyett, hogy az üdvöt azokba a szemlélődésekbe helyeznők, a melyeket a Krisztus személyéről és munkájáról előnkbe adnak, tehát a theologusok műveibe és az egyházi intézményekbe, fogadjuk el a Jézus evangéliumát, annak legegyszerűb és leghitelesebb formájában, a mennyire csak megismerhetjük.

A mióta keresztény egyház létezik, minden reformot, minden haladást, a melyek annak kebelében megvalósultak, az evangéliumhoz való visszatérés idézett elő, visszahatásként a papság visszaélései, meg a theologusok szörszálhasogatásai ellen, a kik az élet prédikálása helyébe az ők szertartásaikat vagy tantételeiket tették. Ha a kereszténységnek új életerőt kívánunk adni jelenkori társadalmunkban, ha meg akarunk felelni a vallásos érzés azon megújulásának, a melyet tapasztalunk, nem kell ismét ugyanazon hibába ejtenünk és ugyanazon visszaélésekre utat nyitnunk azok előtt, a kik azoktól már elfordultak. Igyekezzünk ujjolag a Jézus evangéliumának tiszta habjain evezni, a mint azokat ma, hála érette a történelem és itészet fejlődésének, megismerhetjük, azaz megtisztítva a hozzátoldásoktól. Igyekezzünk Jézussal arra serkenteni a jelenkori társadalmat, hogy Isten lélekben és igazságban imádandó, a mi nem függ semminemü szertartástól, semminemü dogmatikai elmélettől, hanem az ember fiának lelkiismeretéből sugárzik ki, hogy megelevenítse a lelkeket, s teljesen alkalmas arra, hogy keletnek és nyugotnak gyermekeit, az ős kath. egyház kegyes lelkeit és a reform gyermekeit egyesítse, mert az Égi Atyában való ezen erkölcsi hit és az emberek közötti ezen szent solidaritás közös elemei a mult

összes keresztény formáinak s azokon alapszik a kereszténység fensőbb rendszere.

Midőn így arra buzdítunk titeket, hogy jöjjetek Jézushoz, hogy az ő saját és nem az ő magyarázóinak tanításait megismerjétek, teljesen meg vagyunk arról győződve, hogy Jézusnak engedelmeskedünk és a Mester által vagyunk ihletve, a ki keblére fogadta a kánai pogánynőt és megbélyegezte a farizeust, a ki felmentette a samaritanust a zsidó megvetés alól és elítélte a dölyfös áldozót. Az ő nevében mondjuk mi: *Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelteketek és én megnyugasztalak titeket. Vegyétek fel az én igámat és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelid és alázatos szívű vagyok és találtok nyugodalmat a ti lelkeiteknek. Mert az én igám gyönyörűsége és az én terhem könnyű.*

(Francziából.)

FERENCZ JÓZSEF.

Az unitarismus, mint positiv vallás-rendszer.

Előre becsátom, hogy az unitarismus hivei alatt azokat értem, a kik az ó- és ujszövetségi tanításokat, Jézus és az apostolok eszméit, vagy bármely más alapra fektetett vallás-rendszer elveit csak a legszabadabb egyéni bírálat után fogadják el a hit zsinórmértékéül; és a kik, továbbá, a külső befolyásokon kívül (mint Krisztus személye pl. és az általa alapított kereszténység) a saját lelkökben intuitive fakadó vallásos érzelmek érvényesülésének is teljesen szabad teret engednek. Nem akarom ezzel az unitarismus teljes meghatározását adni, mert ez nem czélom; csak jelezni kívánom azokat a főbb vonásokat, melyeket, meggyőződésem szerint, az unitarismus magában foglal, s melyeket nagyon sokan és sokszor félremagyaráznak.

Ezek közül különösen ama hagyományos, téves nézeteken alapuló és bizonyos körökben mind e mai napig makaesul fentartott meggyőződés, hogy az unitarismus csupa negatív alapokból fejlődött és majdnem kizárólagosan azokból is él, ma az elfogulatlan bírálat előtt csak lomtárba való, nem használható árucikk, és nem érv; erről meggyőződhetik bárki is, a ki a szabadabban gondolkozó írók műveit komoly tanulmány tárgyává teszi. Mert honnan származik ez a meggyőződés? Legelőször is onnan, hogy e nézet hivei az unitarismus eredetét, fejlődését, tételeit, általában az egész unitarismust, majdnem kizárólagosan a szent háromság tanának megtagadása által teremtett helyzettel szemben ítélik meg; a szentháromságot és a biblia általános isteni tekintélyét egy dolognak tekintvén, azt gondolják, hogy a ki az egyiket nem tudja hitének alapjává tenni, a másik ellen is tiltakozik. Csakhogy ugy a szentháromság, mint a biblia kizárólagos isteni tekintélyének megtagadására, (mely mégsem egészen az unitáriusok hite), oly emberek készítették elő az utat, mint Luther Márton, mikor Jakab apostol levelét „szalmalevélnék“ nevezte; mint Erasmus, mikor a „három vannak, kik bizonyosságot tesznek“ helyet nem bibliai eredetűnek bizonyította;